

УДК 364.2

*Дегтяр О. А., д.держ.упр., ХНУМГ ім. А.Н. Бекетова, м. Харків  
Непомнящий О. М., д.держ.упр., МАУП, м. Київ*

*Diegtiar O., Doctor in Public Administration, Associate Professor of the  
Department of Management and Administration, National University of Urban  
Economy in Kharkiv after O.M. Beketov, Kharkiv,  
Nepomnyashchy O., Doctor in Public Administration, Full Professor of  
the Department of Public Administration, Interregional Academy of Personnel  
Management, Kyiv*

## НАПРЯМИ УДОСКОНАЛЕННЯ ЗАСОБІВ УПРАВЛІННЯ СОЦІАЛЬНИМ РИЗИКОМ

### THE DIRECTIONS OF IMPROVEMENT OF FUNDS MANAGEMENT OF SOCIAL RISK

*В статті наводиться узагальнений аналіз підходів до визначення поняття «соціальний ризик». Визначено, що найважливішим фактором виникнення та накопичення соціального ризику є модернізаційні та трансформаційні процеси в сучасному суспільстві. Також запропоновано напрями удосконалення засобів управління соціальним ризиком.*

**Ключові слова:** соціальний ризик, управління ризиками, суспільство, держава, особистість, соціальна політика, рівень ризику, суспільство ризику.

*The article provides a generalized analysis of approaches to the definition of "social risk". Determined that a critical factor in the emergence and accumulation of social risk are the modernization and transformation processes in modern society. Also suggested ways of improving methods of management of social risk.*

**Key words:** social risk, risk management, society, state, personality, social policy, risk, risk society.

**Постановка проблеми.** Процеси державного будівництва та управління відбуваються в умовах активних соціально-економічних перетворень. Ситуація ускладнюється великою кількістю надзвичайних ситуацій політичного, екологічного, техногенного та інших характерів. Будь-які зміни тягнуть за собою різні наслідки, пов'язані з ризиками. Таким чином в сучасному українському суспільстві, відбуваються структурні і функціональні зміни, зростає кількість соціальних ризиків. Нестійкість і невизначеність суспільства, а та-

кож прискорення соціальних змін призвели до соціального напруження та схильності людей до соціального ризику. Це сприяє зростанню інтересу до вивчення соціальних ризиків.

**Аналіз останніх досліджень і публікацій.** Проблеми управління ризиками, а також питання систематизації, структурування і методології аналізу соціальних ризиків висвітлюються в працях багатьох відомих українських та зарубіжних учених, зокрема У. Бек [1], В. Вітлінський [2], А. Вілдавскі [3], Е. Гіденс [4], О. Грішнова [5], К. Дейк [3], М. Дуглас [6], В. Зубков [7], С. Корецька [8] Е. Лібанова [9], Н. Луман [10], О. Новікова [11], О. Осауленко [12], С. Синчук [12] та ін. Незважаючи на свою значимість і актуальність проблема соціальної безпеки залишається теоретично мало розробленою. Існують різні підходи до поняття «соціальний ризик», але на сьогоднішній день не сформовано однозначний категоріальний апарат; відсутня єдина класифікація факторів і показників соціального ризику; немає уніфікованої методики оцінки соціальних ризиків.

**Постановка завдання.** Ціллю даної статті є визначення теоретико-методологічних основ управління соціальним ризиком, та надання пропозицій з удосконалення засобів управління даним процесом.

**Виклад основного матеріалу.** У наукових публікаціях та навчально-методичних розробках розкриття категорії «соціальний ризик» дається в ряді робіт. Так, В. Вітлінський пропонує наступне визначення соціального ризику, як виникнення ситуації з невизначеністю, заснованою на дихотомії реальної дійсності і можливості: як імовірності настання об'єктивно несприятливих наслідків для соціальних факторів (індивідуальних або колективних), так і ймовірності отримання вигоди і благ, що суб'єктивно сприймаються факторами в контексті певних ціннісних координат, на основі чого здійснюється вибір альтернативи дії [2, с. 54]. О. Новікова визначає соціальний ризик як ризик, об'єктом якого є соціальні права і (або) соціальні гарантії [11, с. 34].

У теорії «суспільства ризику» У. Бек стверджує, що в процесі розвитку сучасне індустріальне суспільство, характеризується розподілом благ, поступово витісняється «суспільством ризику», відмінною рисою якого є виробництво та споживання ризиків. На думку У. Бека, «суспільство ризику» починає формуватися тоді, коли ризики, вироблені індустріальним суспільством, починають виходити з-під контролю соціальних інститутів, що забезпечують безпеку індустріального суспільства, і домінувати в публічному та індивідуальному дискурсах [1, с. 24]. Автор указує на те, що соціальні ризики не одноразові акти, а процеси, що мають певні фази: поширення і споживання ризику. Остання фаза – фаза споживання ризику – призводить до його накопичення і зростання. Отже, концентрація ризику веде до «ефекту бумерангу», тобто народжується зворотний зв'язок, і споживання ризику стає одночасно його початком і виробництвом.

Визначаючи соціальні особливості ризику, У. Бек говорить про те, що ризики стають незліченими, неконтрольованими і латентними. Ризики не мо-

жуть бути сприйняті органами відчуттів людини і піддані математичній калькуляції. Такі ризики сприймаються та осмислюються людьми тільки через знання. На думку У. Бека, все суспільство розділене на експертів ризику і не експертів. Експерти ризику – це посередники між наукою і громадськістю, наприклад, засоби масової інформації, які впливають на готовність населення сприймати певне явище як ризик. Важливо відзначити, що деякі загрози спеціально акцентуються на увазі громадськості для того, щоб відволікти від іншого ризику. Не експертами є люди – жертви різних катастроф, наприклад, екологічних, які виявляються в залежності від оцінок експертів. Жертви стають некомпетентними у справі, що стосується їх власного життя. Вони втрачають значну частину суверенного знання. Шкідливе, приховує у собі загрозу, вороже причаїлося всюди, але судити про шкідливість і корисність самі вони не в змозі і тому змушені користуватися гіпотезами, методами і контрверсами сторонніх виробників знань» [1, с. 25].

Концепція ризику британського соціолога Е. Гіденса також відноситься до постмодерністичного підходу вивчення соціальних ризиків. На думку Е. Гіденса, ризик є процесом модернізації і активізується процесами глобалізації [там само, с. 21]. Е. Гіденс вважає, що вторгнення абстрактних систем, таких як інформація, грошові системи, поділ праці, комунальні послуги, засоби метеорологічного моніторингу і т. д., разом з динамічною природою знання означає, що свідомість ризику проникає в діяльність практично кожної людини. Дослідження ризику і оцінки ризику – один із способів «колонізації майбутнього», а це значить, що весь світ майбутніх подій відкритий для перетворення людьми в тих межах, які, наскільки це можливо, встановлюються в результаті оцінки ризиків [4, с. 22].

Е. Гіденс розглядає ризик у тісному взаємозв'язку з таким поняттям як довіра. Е. Гіденс вважає, що соціальна дія, яка завжди ризикогенна, виникає в результаті прийняття рішення, заснованого на довірі до соціальної системи. Довіра – це умова для зниження або мінімізації ризику. Таким чином, відсутність довіри може призвести до деструктивних наслідків для соціальної системи [там само, с. 23].

Поведінковий підхід до вивчення соціального ризику розглядається в роботах німецького соціолога Н. Лумана. У своїй роботі «Поняття ризику» Н. Луман розглядає онтологічні підстави у вивченні ризику і, на його думку, поняття ризику ставить під питання раціональну природу діяльності людини. Н. Луман говорить про те, що ризик є основною рисою соціальної дійсності, де вибір дії – вибір з множини альтернатив – є невизначеність майбутнього. Таким чином, Н. Луман стверджує, що немає поведінки, вільної від ризику [10, с. 51].

Особливу увагу Н. Луман приділяв проблемі попередження ризику. Під попередженням Н. Луман розуміє підготовку до невизначених майбутніх збитків, будь то зменшення ймовірності збитків або зменшення їх розмірів [там само, с. 52]. Отже, попередження можливо практикувати і в разі небезпеки, і у ви-

падку ризику.

Н. Луман предметно розглядає особливості ризиків в різних сферах суспільства (політичній, економічній і технічній), а також ризик в організації.

М. Дуглас вважає, що досліджувати ризик необхідно з точки зору колективних культурних уявлень і очікувань. Вивчаючи ризик, М. Дуглас говорить про те, що у суспільстві виділяється культурне середовище ризику, в яке втягуються індивіди, що утворюють групи ризику. Ці групи ризику є джерелом ризику. Представники одних груп ризику сприймаються іншими членами суспільства як не схожі на них самих. М. Дуглас вважає, що за допомогою ризику можна встановлювати і підтримувати соціокультурні бар'єри між членами суспільства, тим самим регулюючи процеси соціальної інтеграції [6, с. 41].

А. Вілдавські і К. Дейк представляють кілька інших теорій сприйняття ризику: теорія знання, теорія особистості, економічна теорія, політична теорія, теорія культури. В основі знання теорії лежить уявлення про те, що люди сприймають технології як небезпечні, тому що вони знають про їх небезпеку. У теорії особистості автори акцентують увагу на тому, що деякі індивіди люблять ризикувати і йдуть на ризик, інші бояться ризику і намагаються його уникати. В економічній теорії наводиться розрізнення відношення до ризику по добробуту індивідів: багаті люди більш охоче йдуть на ризик, пов'язаний з технікою, тому, що вони отримують більше вигод від цього і якимось захищені від шкідливих наслідків. Бідні ж, навпаки, відчувають прямо протилежні почуття. В політичній теорії ризик розглядається як боротьба інтересів. В теорії культури А. Вілдавські і К. Дейк розглядають індивідів як активних організаторів власного сприйняття. Тут індивіди вибірково підходять до ризику та їх переваги пов'язані з культурними забобонами, тобто світоглядом або ідеологією, цінностями, віруваннями [3, с. 31].

На нашу думку, вдосконалення практики фінансування соціальної сфери необхідно починати з відпрацювання теоретичних позицій в цій області. Єдине, що може об'єднати різні теоретичні позиції в області економіки, соціальної сфери, – це предмет діяльності, який являє собою матеріальний захист громадян від негативного впливу соціальних ризиків. У зв'язку з цим соціальним ризиком є об'єктивна ймовірна подія у житті суспільства, що порушує усталені для громадян країни суспільні зв'язки і тягне за собою зміну їх матеріального (у бік зниження) або соціального становища. До соціальних ризиків відносять всі несприятливі події в житті людей, що впливають з усталених форм суспільних відносин. Яскравими прикладами їх можна вважати старість і безробіття як причини втрати трудового доходу і зниження усталеного для даних громадян рівня особистих доходів; народження дитини та інвалідність як джерела виникнення додаткових витрат по відношенню до усталеного в суспільстві рівня особистих витрат (на догляд за дитиною і на ліки), що вимагають їх компенсації, і т. п. Хоча окремі події в житті людини з фізіологічних позицій і розцінюються як позитивні: старість (як довголіття людини), народження дитини, однак з економічних позицій ці події є додатковим матеріа-

льним тягарем і в повній мірі відносяться до категорії соціального ризику.

Внаслідок цього оцінку економічних основ соціальної сфери слід проводити виходячи з аналізу процесів, що відбуваються у сфері управління соціальними ризиками. Наша позиція спирається на розгляд притаманних ризик-менеджменту способів управління ризиками, які застосовуються в тому числі і при управлінні таким специфічним та важливим об'єктом, як соціальний ризик.

1. Попередження ризику – усунення дії соціального ризику за рахунок збереження трудового доходу при реалізації страхового випадку. Даний спосіб управління соціальним ризиком прийнятний у розвиненій соціальній державі з високим рівнем добробуту громадян, що мають такий дохід, який зможе покрити будь-який матеріальний збиток від настання несприятливих умов, пов'язаних з даним соціальним ризиком.

2. Ігнорування ризику – відмова від будь-яких способів зниження впливу збитку від реалізації ризику. Свідома відмова від будь-яких цілеспрямованих дій держави по підтримці своїх громадян в період реалізації в їх житті соціального ризику характерний для країн раннього періоду цивілізації, що практично не має місця в сучасних розвинутих державах.

3. Поглинання ризику – пряме покриття суспільством матеріального збитку потерпілих громадян, коли держава забезпечує матеріальне існування своїх громадян, що дозволяє класифікувати даний спосіб управління соціальним ризиком як соціальне забезпечення. Соціальне забезпечення являє собою систему фінансування соціальної сфери за рахунок прямих асигнувань з державних і недержавних джерел. Характерною рисою механізму соціального забезпечення є те, що він базується на безеквівалентності відносин між надавачем та отримувачем соціальної допомоги.

4. Розподіл ризику – розкладка імовірнісної шкоди у просторі (між усіма членами суспільства) і в часі за допомогою механізму соціального страхування. Соціальне страхування – це сукупність особливих замкнутих перерозподільчих відносин між усіма громадянами країни з приводу формування за рахунок грошових внесків цільових соціальних страхових фондів, призначених для фінансування заходів по покриттю шкоди, що виникла внаслідок реалізації соціального ризику. Система соціального страхування передбачає еквівалентність фінансових відносин між надавачем та отримувачем соціальної допомоги, так як являє собою повернення зі страхових соціальних фондів громадянам частини заробітку, раніше у них вилученого. Тобто пенсіонер по старості через механізм соціального страхування отримує у вигляді пенсії частину свого заробітку, утримувану в нього протягом усього періоду трудової діяльності.

Розглядаючи перераховані способи управління соціальним ризиком, бачимо, що перші два являють собою непрямі методи державного управління соціальними процесами в суспільстві – небудь проведення активної соціальної політики, або дистанціювання від неї, тоді як третій і четвертий є прямими методами державної соціальної підтримки населення, що передба-

чають певні соціальні заходи, які слід об'єднати поняттям соціального захисту населення. Дане розмежування способів управління соціальним ризиком викликає специфічні підходи в економічній науці до їх оцінки. Якщо непрямі методи державного управління соціальними процесами в суспільстві сприймаються досить однозначно і не вимагають глибокого аналізу, то прямі методи фінансування суспільством соціальної сфери сприймаються неоднозначно. В економічній літературі нерідко відбувається їх змішування.

У сучасному суспільстві повсякденною практикою, індивідуальної і групової поведінки стає терпіння як спосіб економії та накопичення життєвого ресурсу [5, с. 53]. Однак, терпіння як економія креативних ресурсів (життєзабезпечення, самовизначення), як правило, супроводжується накопиченням негативних ресурсів (стресу, страхів, фобій та інших сил саморуйнування особистості або групи). Іншими словами, потенційно терпіння є процесом накопичення ризиків, які можуть бути спрямовані як всередину (психічне захворювання, аномія, суїцид), так і зовні – на суспільство або інших людей (агресія) [8, с. 41].

У XX ст. однією з основних філософських передумов стає переконання у можливості впливу на майбутнє в бік зниження потенційних небезпек і «управління» ризиком. На основі цієї концепції проблема оцінки соціальних ризиків як особливого типу ризиків та управління ними набуває самостійне теоретичне і прикладне значення як важлива складова частина теорії і практики управління.

Неконтрольоване прискорення соціальних змін, що викликається нерівномірністю розвитку, нездатністю правлячої еліти і суспільства оволодіти темпом змін, таять у собі ризик дестабілізації і розпаду громадського порядку. Соціальні зміни піддаються контролю до тих пір, поки порушені ними люди здатні осмислити й витлумачити зміни в позитивному дусі, надати їм позитивний сенс. Моделювання соціальних процесів неможливо без комплексних досліджень виникнення, поширення і можливостей управління соціальними ризиками. У зв'язку з цим на перший план виходить необхідність розробки системного підходу до визначення соціальних ризиків [9, с. 64].

Стосовно соціальних ризиків найважливішим фактором виникнення та накопичення є модернізаційні та трансформаційні процеси в сучасному суспільстві. Характер ризиків у мінливому суспільстві визначається характером цих змін. Так, на початковому етапі вітчизняних реформ вважалося, що всі політичні та економічні інституційні зміни – позитивний напрям розвитку. Їх соціальні наслідки оцінювалися лише як важкий, але неминучий етап процесу неминучих історичних змін. Помилковість такого підходу в процесі управління призвела до серйозних проблем у соціальній організації суспільства, стала серйозною перешкодою на шляху його реформування.

Незважаючи на те, що в процесі змін переслідується одна блага ціль – підвищення життєздатності суспільства, зростання ефективності управління і процесів відтворення (в широкому розумінні), нелінійний і різноспрямований

характер трансформації, в результаті якої суспільство втрачає традиційні орієнтири і не встигає формувати нові норми та алгоритми поведінки, призводить до прискореного виробництва та розповсюдження ризиків, обумовлених реакцією суспільства на спостережувані зміни, а також невідповідністю реально одержуваних результатів наявними очікуванням [12, с. 26].

У результаті тривалого періоду трансформації втрачається основа суспільної злагоди, бо немає спільної мети, заради досягнення якої ця згода необхідна. Отже, зменшується «запас міцності», що дозволяв протистояти негативним впливам.

Тривалий період трансформації, що включає багаторазову зміну напрямку і темпу суспільних перетворень, призводить до руйнування суспільства, втрату суспільством здатності до розвитку. Основними цілями в результаті такого руйнування суспільства стає забезпечення безпеки, створення все більш складних захисних систем. Продуктивних ресурсів суспільства виявляється недостатньо для виробництва благ. Суть зміни полягає в тому, що «логіка виробництва багатства» сьогодні поступається «логіці виробництва ризику». Таким чином сучасне суспільство стає, за визначенням У. Бека, «суспільством ризику».

На підставі вищевказаного можливо виділити такі загальні характеристики соціального ризику:

1. Соціальні ризики не є наслідком причин, зумовлених природними або технологічними процесами, а також індивідуальними біологічними і поведінковими особливостями окремих індивідів.

2. Соціальний ризик – це передусім імовірність настання несприятливих наслідків, обумовлена різноспрямованістю і несинхронізованістю поведінки суб'єктів (групи) ризику конкретного соціально-культурного простору, в який суб'єкти (група) інтегровані.

3. Соціальний ризик розглядається у зв'язку з соціальними змінами, як результат невідповідності дій суб'єкта і об'єкта ризику змін соціального середовища.

4. Використовуючи запропоновану В. Зубковим [7, с. 53] класифікацію, соціальні ризики можна віднести до ризиків другого порядку, що є комплексним результатом безлічі різних дій соціальних суб'єктів і торкаються функціонування всього суспільства або окремих його інститутів.

**Висновки.** Узагальнюючи наведені характеристики можна визначити «соціальний ризик» як особливий різновид ризику, де суб'єктом та об'єктом ризику є індивід, певна соціальна група або суспільство, ймовірність настання негативних наслідків для яких обумовлена невідповідністю індивідуальних (групових) соціальних дій процесам у навколишньому соціальному просторі, що протікає в умовах реально існуючої невизначеності, викликаній соціальною трансформацією.

Подальша деталізація визначення «соціальний ризик» і пов'язаного з ним понятійного апарату має відбуватися через виявлення і аналіз об'єктив-

них (зміни соціального простору, трансформація соціальної структури, системи соціальних відносин, соціокультурні трансформації) і суб'єктивних (ризико-орієнтована організаційна культура, комунікативна компетентність членів спільноти, індивідуальне і групове сприйняття ризиків) складових соціального ризику.

Запропонований в даній роботі підхід до виділення соціального ризику в особливу категорію іманентно властивих суспільству ризиків дозволяє точніше визначити саме поняття, так і можливі варіанти виникнення ризиків, їх вплив на життєдіяльність суспільства. Крім того, запропонований підхід дозволяє пояснити відмінності у сприйнятті окремих соціальних ризиків різними групами, а також мінімізувати проблему відмінностей в груповому та індивідуальному сприйнятті одних і тих же загроз. Наприклад, безробіття, розглянуто як один з видів соціального ризику, є безумовно негативною загрозою для індивіда. У той же час для суспільства певний рівень безробіття є необхідною умовою для ефективного функціонування ринку трудових ресурсів. Використовуючи запропонований підхід, можливо якісно визначити «соціально прийнятний» рівень ризику, а стосовно до окремих спільнот оцінити загрози перевищення цього рівня.

#### **Список використаних джерел**

1. Бек У. Общество риска на пути к другому модерну / У. Бек. – М. : Прогресс-Традиция, 2000. – 267 с.
2. Вітлінський В.В. Ризикологія в економіці та підприємництві : монографія / В.В. Вітлінський, Г.І. Великоіваненко. – К. : КНЕУ, 2004. – 480 с.
3. Вилдавски А., Дейк К. Теории восприятия риска: кто боится, чего и почему? / А. Вилдавски, К. Дейк // THESIS: теория и история экономических и социальных институтов и систем. – 1994. – № 5. – С. 135–160.
4. Гіденс Е. Нестримний світ: як глобалізація перетворює наше життя : монографія / Е. Гіденс. – К. : Альтерпрес, 2004. – 100 с.
5. Грішнова О.А. Соціальна відповідальність у трудових відносинах: теорія, практика, регулювання ризиків: монографія / О.А. Грішнова, Г.Ю. Міщук, О.О. Олійник. – Рівне : НУВГП, 2014. – 216 с.
6. Дуглас М. Риск как судебный механизм / М. Дуглас // THESIS: теория и история экономических и социальных институтов и систем. – 1994. – № 5. – С. 125–135.
7. Зубков В.И. Социологическая теория риска : монография / В.И. Зубков. – М. : Изд-во РУДН, 2013. – 310 с.
8. Корецька С.О. Соціальна політика України: теорія, методологія, механізми реалізації : монографія / С.О. Корецька. – Донецьк: Юго-Восток, 2010. – 445 с.
9. Людський розвиток в Україні: мінімізація соціальних ризиків (колективна науково-аналітична монографія) / За ред. Е.М. Лібанової. – К. : Ін-т демографії та соціальних досліджень ім. М.В. Птухи НАН України, Держкомстат України, 2010. – 496 с.
10. Луман Н. Понятие риска / Н. Луман // THESIS: теория и история экономи-

ческих и социальных институтов и систем. – 1994. – № 5. – С. 135–160.

11. Новікова О.Ф. Методика аналізу соціальних ризиків : монографія / О.Ф. Новікова, О.Г. Осауленко, І.В. Калачова та ін. – Донецьк : ІЕП НАН України, 2001. – 362 с.

12. Синчук С.М. Теорія соціального ризику за правом соціального забезпечення / С.М. Синчук // Право України. – 2015. – № 3. – С. 55–59.

### References

1. Bek, U. *The risk society on the way to another modernity [Obschestvo riska na puti k drugomu modernu]*. Moscow: Progress-Tradicija, 2000. Print.

2. Vitlinskij, V.V. *The risks in the economy and entrepreneurship [Rizikologija v ekonomici ta pidpriemnictvi]*. Kiev: KNEU, 2004. Print.

3. Vildavskij, A. and Deyke, K. "Theories of risk's perception: who is afraid and why? " [Teorii vosprijatija riska: kto boitsja, chego I pochemu]. *THESIS: теория и история экономических и социальных институтов и систем* 5 (1994): 135–160. Print.

4 Gidens, E. *Expendables world: as globalization transforms our lives [Nestrimnij svit: ja globalizacija peretvoryue nashe gittja]*. Kiev: Alterpres, 2004. Print.

5. Grischnova, O.A. *Social responsibility in labor relations: theory, practice, risk's management [Social`na vidpovidal`nist` u trudovih vidnosinah: teorija, praktika, reguluvannja rizikiv]*. Rivne: NUVGP, 2014. Print.

6. Duglas, M. "Risk as a judicial mechanism" [Risk kak sudebnij mehanizm] *THESIS: теория и история экономических и социальных институтов и систем* 5 (1994): 125–135. Print.

7. Zubkov, V.I. *Sociological theory of risk [Sociologicheskaja teorija riska]*. Moscow: RUND, 2013. Print.

8. Koretska, S.O. *Social policy of Ukraine: theory, methodology, mechanisms of implementation [Social`na politika Ukrainy: teorija, metodologija mehanizmy realiisacii]*. Donetsk: Yugo-Vostok, 2010. Print.

9. *Human development in Ukraine: minimization of the social risks [Ludskij rozvitok v Ukraini: minimizacija social`nyh rizikiv]*. Kiev: Institut demografii ta social`nyh doslidzen`im. M.V. Ptuhy NAN Ukrainy, Dergkomstat Ukrainy, 2004. Print.

10. Luman, N. "The Concept of the risk" [Ponjatje riska]. *THESIS: теория и история экономических и социальных институтов и систем* 5 (1994): 135–160. Print.

11. Novikova, O.F. *Methodology of the analysis of social risks [Metodyka analizu social`nyh rizikiv]*. Donetsk: ІЕП НАН України, 2001. Print.

12. Sinchuk, S.M. "The theory of social risk to the social security law" [Teorija social`nogo risiku za pravom social`nogo zabezpechennja]. *Право України* 3 (2015): 55–59. Print.